

Гончарова О. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії і практики англійської мови

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

«Я ХОТІЛА СКАЗАТИ ПРАВДУ»: МОТИВ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В РОМАНІ Е. БРОНТЕ «НЕЗНАЙОМКА З ВІЛДФЕЛ-ХОЛУ»

Анотація. Статтю присвячено розгляду функції мотиву алкогольної залежності в романі Е. Бронте «Незнайомка з Вілдфел-Холу» (1848 р.). Мета роботи полягає в тому, щоб показати, що мотив алкогольної залежності, порівняно з іншими мотивами (кохання – зрада, гріхопадіння – каяття – прощення, сильна жінка, творчість, дружба, виховання дітей тощо), виконує в романі провідну композиційно-тематичну функцію. У дослідженні використано культурно-історичний, біографічний, герменевтичний методи.

На підставі аналізу двох романів Е. Бронте, а також біографічного матеріалу родини Бронте показано, що хоча традиція зображення персонажів у стані алкогольного сп'яніння існує з найдавніших часів, проте саме у творі Е. Бронте ця тема була висвітлена під новим кутом – як хвороба, величезна психологічна й соціальна проблема, до якої необхідно привернути увагу суспільства. Мотив зловживання алкоголем наявний вже в дебютному романі Е. Бронте «Агнес Грей» (1847 р.), у якому головна героїня, працюючи гувернанткою, приділяє пильну увагу оточенню, у якому зростають діти. Вона вважає, що приклад дорослих, особливо батьків і тих, хто наближений до родинного кола, має величезний вплив на формування характеру та звичок дітей. У романі «Незнайомка з Вілдфел-Холу» мотив алкогольної залежності є наскрізним і виконує структурно-семантичну функцію. Е. Бронте описує всі стадії, які доводиться пережити героїні роману із хворим на алкоголізм чоловіком: сором, жаль, призначення, смирення, байдужість, ненависть. Письменниця показує, як алкогольна залежність нищить особистість, руйнує родинні й соціальні зв'язки. І навпаки, подолання цієї смертельної пристрасті здатне піднести людину, зробити її та сім'ю щасливими.

У висновках зазначено, що атмосфера, у якій створювався роман, особистий досвід спілкування й догляду за хворою на алкоголізм близькою людиною, а також безпосередні спостереження авторки чинили значний вплив на вибір теми твору та визначення ієрархії мотивів. Саме мотив алкогольної залежності є тією рушійною силою, яка структурує роман і створює оригінальний змістово-композиційний візерунок.

Ключові слова: мотив, роман, композиційно-тематична функція, біографічні риси, алкоголізм.

Постановка проблеми. Енн Бронте (1820–1849 рр.) увійшла в історію англійської літератури не тільки як авторка одного з найбільш ранніх феміністських романів, а й як перша жінка-письменниця, яка наважилася у своїх творах підняти тему алкогольної залежності та її руйнівних наслідків для особистості й родини. Її другий роман «Незнайомка з Вілдфел-Холу» (*The Tenant of Wildfell Hall*, 1848 р.) витри-

мав два видання в червні та серпні 1848 р., однак спричинив справжній скандал у тогочасному суспільстві – його назвали наклепом на вельмиповажне джентрі, «грубою», «непристойною», «образливою» і «брехливою» писаниною [1, с. 104, 665, 678]. Окрім того що Хелен, головна героїня твору, є сильною і незалежною жінкою, яка всупереч вікторіанській моралі кидає свого чоловіка-пияку та виховує сина самостійно, заробляючи на життя здібностями до живопису, гнів рецензентів і читачів посилювали занадто реалістично виписані епізоди п'яних оргій її чоловіка (Артура Хантінгдона) і його приятелів, а також описи їхньої психопатологічної поведінки та алкогольної деградації.

Традиція зображення персонажів у стані алкогольного сп'яніння існує з найдавніших часів, зокрема й в англійській літературі, проте саме у творі Е. Бронте ця тема була висвітлена під новим кутом – як хвороба, величезна психологічна та соціальна проблема, до якої вкрай необхідно привернути увагу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майже жодна критична робота, присвячена роману «Незнайомка з Вілдфел-Холу», не оминає увагою мотив порушеної авторкою проблеми пияцтва та алкогольної залежності, проте є й декілька спеціальних досліджень. Так, Дж. Хайман (G. Human) у статті «“An Infernal Fire in My Veins”: Gentlemanly Drinking in The Tenant of Wildfell Hall» переймається питанням про те, чому саме Артур Хантінгдон зловживав алкоголем, та доходить висновку, що алкоголізм і паразитарний спосіб життя повністю відповідали статусу чоловіків-землевласників вікторіанської доби. На прикладі Хантінгдона дослідник виводить цілу теорію про «анатомію пияцтва у вищих колах» [2, с. 451]. Й. Жао (Y. Zhao) у роботі «Invisible Killer in The Tenant of Wildfell Hall» аналізує культуру вживання алкоголю в першій половині XIX ст. та на основі бронтівських антагоністичних образів наводить типологію жорстокої, образливої поведінки чоловіків у стані сп'яніння [3]. У ще одній цікавій праці – роботі шведської дослідниці М. Томарлен (M. Thormählen) «“Horror and disgust”: Reading The Tenant of Wildfell Hall» – розглядаються серед іншого прояви булінгу, фізичного й духовного насилля з боку сп'янілих Хантінгдона та його поплічників [4].

У низці робіт таких авторів, як С.А. Полякова, R.L. Barnard, E.H. Berry, M. Bullock, J. Cox, M. Berg, D.L. Arms, L. Andrews та інші, проаналізовано окремі мотиви «Незнайомки з Вілдфел-Холу», проте мотив алкогольної залежності перебуває дещо на периферії уваги дослідників, а тому його місце в мотивній структурі роману залишається невизначеним.

Мета статті – показати, що мотив алкогольної залежності, порівняно з іншими мотивами (кохання – зрада, гріхопа-

діння – каяття – прощення, сильна жінка, творчість, дружба, виховання дітей тощо), виконує в романі провідну композиційно-тематичну функцію.

Для її досягнення в дослідженні використані культурно-історичний, біографічний, герменевтичний методи.

Виклад основного матеріалу. Багато дослідників творчості Е. Бронте вказують на біографічні витoki мотиву алкогольної залежності в романі, проте є й протилежні думки, як, наприклад, в автора вступної статті до видання роману 2001 р. П. Мерчанта, який пропонує «відкинути як остаточно невіршене питання про нібито натяки на життя [письменниці]» [5, с. XXII]. Звернімося до найбільш авторитетної на сьогодні сімейної біографії Е. Бронте авторства Дж. Баркер [1], у якій розділ, присвячений 1848 р. (це рік написання досліджуваного роману, над яким Енн Бронте невпинно трудилася із січня по червень), має назву «The **Shadow** in the House» («**Тінь/привид/морок** у домі»). То був останній рік життя старшого на два з половиною роки за Енн брата Бранвелла, найстрашніший і найважчий для родини: брат помер від ускладненого алкоголізмом туберкульозу у вересні, через декілька тижнів після публікації роману. А до того часу він страждав від постійних нападів білої гарячки, від яких «сестри тремтіли від страху», а сімдесятирічний батько закривався з ним на ніч в одній кімнаті задля безпеки всіх інших; мало не спалив дім, перекинувши свічку; цькував сестер; вимагав у батька гроші та наробив купу боргів [1, с. 642–643, 667]. Варто додати, що, крім Бранвелла, у грудні того ж року пішла із життя й середня сестра – Емілі, авторка «Буремного перевалу».

Є ще один суттєвий доказ біографічної природи мотиву алкогольної залежності в романі. У домі користувалися популярним на той час медичним довідником доктора Т.Д. Грехема «Сучасна домашня медицина» (T.D. Graham “Modern Domestic Medicine”, 1826). На полях сторінки зі статтю «Божевілля, або Психічні розлади» (поняття «алкоголізм» на той час ще не існувало) рукою батька Патріка Бронте було дописано: «<...> буває також *delirium tremens*, спричинений інтоксикацією: хворому здається, що його переслідують демони, бачить істот, що світяться, у своєму уявленні, його кінцівки часто тремтять <...>» [1, с. 643]. До роману не тільки увійшли зазначені в довіднику описи хвороби та дописані батьком симптоми, а й було запозичене прізвище автора довідника, яким Енн Бронте наділила свою головну героїню, – Грехем (Helen Graham). І в цьому є певний сенс, оскільки в образі героїні уособлено і жертву, і свідка деградації чоловіка, і його зухвалого супротивника, і лікаря, і священника – ролі, які послідовно виконує Хелен із розвитком сюжету. Щодо останньої ролі не обійшлося без авторських переживань і спостережень: Бранвелл, як і його художнє втілення – Артур Хантінгдон, до останньої миті відмовлявся від покаяння та причастя, і тільки умовляння батька-священника та сестер, їхні молитви змусили його поступитися [1, с. 670]. Для безкінечно релігійної Енн Бронте питання каяття було надважливим як у житті, так і у творчості (як свідчить її роман).

Мотив зловживання алкоголем наявний уже в дебютному романі Е. Бронте «Агнес Грей» (1847 р.), виданому на пів року раніше, ніж «Незнайомка з Відфел-Холу». Його головна героїня, працюючи гувернанткою, приділяє пильну увагу оточенню, у якому зростають діти. Вона вважає, що приклад дорослих, особливо батьків і тих, хто наближений до родинного кола, чинить величезний вплив на формування характеру та звичок

дітей. У першій родині, до якої вона потрапляє, вона стикається з тим, що батько та дядько її вихованців постійно вживають алкогольні напої і привчають до цього семирічного Тома, характер якого вже вирізняється недитячою жорстокістю й цинізмом:

«Though not a positive drunkard, Mr. Robson habitually swallowed great quantities of wine, and took with relish an occasional glass of brandy and water. He taught his nephew to imitate him in this to the utmost of his ability, and to believe that the more wine and spirits he could take, and the better he liked them, the more he manifested his bold, and manly spirit, and rose superior to his sisters. Mr. Bloomfield had not much to say against it, for his favourite beverage was gin and water; of which he took a considerable portion every day, by dint of constant sipping – and to that I chiefly attributed his dingy complexion and waspish temper» [6, с. 36].

Агнес не могла вплинути на ситуацію та якось забезпечити дитину від руйнівного впливу дорослих. Більше того, характер Тома показаний як остаточно сформований, тому героїня визнає своє безсилля та згодом покидає родину Блумфілдів. Надалі тема пияцтва в романі «Агнес Грей» не розвивається, проте вибухає з новою силою в наступному бронтівському творі, причому (що важливо) у такому ж контексті.

У «Незнайомці з Відфел-Холу» мотив алкогольної залежності з'являється майже із самого початку роману. Під час першого візиту героїні та її маленького сина Артура до селища Лінден-кар на запрошення родини Макхем вони з відразу відмовляються від вина, яким їх за звичаєм хотіла пригостити місис Макхем: «Arthur especially shrank from the ruby nectar as if in terror and disgust, and was ready to cry when urged to take it» [7, с. 24]. Нижче Хелен пояснює, що вона зробила все можливе, щоб її дитина зненавиділа алкогольні напої (як читач дізнається пізніше, лікувала дитячу пристрасть до спиртного за допомогою *tartar-emetica* [7, с. 289], тобто блювотного каменя), чим немало здивувала господиню та її дорослих дітей. Місис Макхем повернулася до цієї теми найближчим же часом у розмові з гостями, на що один із гостей, містер Лоренс, зауважив: «But don't you think <...> that when a child may be naturally prone to intemperance – by the fault of its parents or ancestors, for instance – some precautions are advisable?» [7, с. 33]; далі відбулася дискусія щодо тверезості, помірності вживання та зловживання алкоголем, а також стосовно того, чи варто давати дітям спиртні напої (один з аргументів – запобігти таємній спокусі спробувати заборонене задоволення).

Причину такого вкрай негативного ставлення Хелен до вживання алкоголю знаходимо в її щоденнику, де описана історія її сімейного життя. За декілька років до вищезазначених подій вісімнадцятирічна Хелен вийшла заміж за Артура Хантінгдона, незважаючи на попередження рідних щодо його дурної слави («thoughtless profligate», «destitute of principle», «prone to every vice») і зауваження подруги про червоний колір його обличчя («But don't you think Mr Huntington's face is too red?» [7, с. 141]). І навіть хизування Хантінгдона перед Хелен напередодні весілля тим, що він із приятелями постійно відвідують клуб, у якому грають у карти, напиваються вщент та співають непристойні пісні (неодноразово використаний у романі прийом художнього самовикриття персонажа), не насторожують закохану дівчину. Як не відвернула її і його детальна розповідь, яка займає майже вісім сторінок, про те, як він особисто мало не згубив життя одного з поплічників – Лоуборо, завзятого кар-

тяра, оскільки змушував його пити дедалі більше, хоча останній на той момент уже вживав опіум: «<...> though he refused to drink like an honest Christian, it was well known to me that he kept a private bottle of laudanum about him, which he was continually soaking at» [7, с. 150]; «All the company simultaneously pushed up their glasses to him, and I set them before him in a semicircle, and, tenderly patting him on the back, bid him drink, and he would soon see as bright a prospect as any of us» [7, с. 151]; «“Take the bottle, man!” said I, thrusting the brandy-bottle into his hand <...> In his desperate eagerness, he seized the bottle and sucked away, till he suddenly dropped from his chair, disappearing under the table amid a tempest of applause. The consequence of this imprudence was something like an apopleptic fit, followed by a rather severe brain fever» [7, с. 151]. Хелен з усією притаманною юності наївністю й самовпевненістю широко вірила, що любов'ю, християнським терпінням, відданістю та наполегливістю вона зможе вплинути на характер і звички чоловіка та змінити їх на краще.

Упродовж декількох тижнів після одруження Хелен остаточно впевнилася, як сильно вона помилялася. Вона переконалася в тому, що Хантінгдон був егоїстичним, ревнивим, розпусним, неосвіченим, мав обмежений світогляд. Окрім того, він продовжував зустрічатися зі своїми приятелями та пиячити, то приймаючи їх удома, то перебуваючи з ними в Лондоні. Проте Хелен із християнською смиренністю стійко переносила всі негаразди долі, усе ще сподіваючись на силу свого кохання. З народженням дитини ситуація погіршилася: чоловік місяцями був відсутній та повертався додому у стані абстинентного синдрому. Е. Бронте дуже чітко називає характерні для похмілля симптоми (це, зокрема, слабкість, нудота, сухість у роті, головний біль, сильна спрага, пригнічений настрій, драгівливість, відсутність апетиту, потяг до наступної дози алкоголю): «he was weary»; «after breakfasting at twelve o'clock on a bottle of soda-water and a cup of strong coffee, and lurching at two on another bottle of soda-water mingled with brandy, he was finding fault with everything on the table» [7, с. 198–199]; «he seized a tumbler of wine and water, adding, when he had tossed it off—“for I have an infernal fire in my veins, that all the waters of the ocean cannot quench!”» [7, с. 199]; «And don't bring the cheese, unless you want to make me sick outright!» [7, с. 199]; «If you knew how my heart throbbed, and how every nerve thrilled through me while you spoke, you would spare me» [7, с. 200]; «my head is split in two and all on fire with this consuming fever» [7, с. 200]; «“Now get me a glass of wine”, said he, “to remedy what you've done, you she tiger! I'm almost ready to faint”. I flew to get the required remedy. It seemed to revive him considerably» [7, с. 202]. Незважаючи на постійне зростання «катастрофічної за своїми наслідками огидної схильності» [7, с. 205], Хелен вирішує не здаватися та продовжує боротьбу за чоловіка, аж поки мішенню не стає їхній єдиний син.

Е. Бронте описує всі стадії, які доводиться пережити родині хворої на алкоголізм людини: сором, жаль, призначення, смирення, байдужість, ненависть. Героїня молиться за свого чоловіка, умовляннями та хитрощами намагається відволікти його від згубної звички, потім мужньо переносить його зради, образи й цькування. Проте коли він починає привчати до спиртних напоїв свого п'ятирічного сина, вона вдається до рішучих дій. За допомогою свого брата та служки Хелен із сином потайки вночі тікає з дому Хантінгдона та під вигаданим ім'ям – місіс Грехем – оселяється в маєтку Вільдфел-Хол, що

неподалік від селища Лінден-кар. У фіналі роману вона дізнається про те, що п'яний Хантінгдон упав із коня та зазнав важких травм; вона повертається до нього, щоб полегшити його передсмертні страждання.

Як бачимо, саме мотив алкогольної залежності є тією рушійною силою, яка структурує роман і створює оригінальний змістово-композиційний візерунок. Е. Бронте показує, як алкогольна залежність нищить особистість, руйнує родинні й соціальні зв'язки. І навпаки, подолання цієї смертельної пристрасті здатне піднести людину, зробити її та сім'ю щасливими (історія Мілісент і Ральфа Хеттерслі).

Висновки. Отже, атмосфера, у якій створювався роман, особистий досвід спілкування й догляду за хворою на алкоголізм близькою людиною, а також безпосередні спостереження авторки «Незнайомки з Вільдфел-Холу» здійснили значний вплив на вибір теми твору та визначення ієрархії мотивів. У передмові до другого видання, яка повністю присвячена обґрунтуванню обраної теми, образів і засобів зображення, Е. Бронте зазначила: «Я хотіла сказати правду. <...> Я знаю, що такі типи насправді існують, і якщо мені вдалося застерегти хоч одного нерозважливого юнака від слідування їх стежиною або хоч одну необачну дівчину від такої звичайної помилки, яку зробила моя героїня, то книга написана не дарма» [8, с. 3]. Тобто, за свідченням письменниці, її витвір за задумом і за втіленням є романом-застереженням, або романом-попередженням, у якому саме мотив алкогольної залежності відіграє ключову роль та є тим структурно-семантичним «стовбуром», від якого живляться і зростають, немов гілки, великі й зовсім маленькі, усі інші мотиви.

Література:

1. Barker J. The Brontës. London : Abacus, 2014. 1158 p.
2. Hyman G. An Infernal Fire in My Veins”: Gentlemanly Drinking in The Tenant of Wildfell Hall. *Victorian Literature and Culture*. 2008. № 36(2). P. 451–469. URL: <http://www.jstor.org/stable/40347199>.
3. Zhao Y. Invisible Killer in The Tenant of Wildfell Hall. *Comparative Literature: East & West*. 2015. № 24(1). P. 153–165. DOI: 10.1080/25723618.2015.12015421.
4. Thormählen M. “Horror and disgust”: Reading The Tenant of Wildfell Hall. *Brontë Studies*. 2019. № 44(1). P. 5–19. DOI: 10.1080/14748932.2019.1525872.
5. Merchant P. Introduction. *Brontë A. The Tenant of Wildfell Hall*. London : Wordsworth Editions Ltd., 2001. P. IX–XXIV.
6. Brontë A. Agnes Grey. London : Wordsworth Editions Ltd., 1998. 168 p.
7. Brontë A. The Tenant of Wildfell Hall. London : Wordsworth Editions Ltd., 2001. 394 p.
8. Brontë A. Preface to the Second Edition. *Brontë A. The Tenant of Wildfell Hall*. London : Wordsworth Editions Ltd., 2001. P. 3–5.
9. Гончарова О.А. «Мы три сестры» Б. Моррисона как интертекст: история семьи Бронте сквозь призму чеховской пьесы. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2019. Т. 30(69). № 2. Ч. 2. С. 89–94. URL: <http://doi.org/10/32838/2663-6069/2019/2-2/18>.

Honcharova O. “I wished to tell the truth”: the motive of alcohol addiction in “The Tenant of Wildfell Hall” by A. Bronte

Summary. The article deals with the consideration of the function of the motive of alcohol addiction in A. Bronte's

novel “The Tenant of Wildfell Hall” (1848). The aim is to show that the motive of alcohol addiction in comparison with other motives (love – betrayal, fall – repentance – forgiveness, strong woman, creativity, friendship, raising children, etc.) performs a key compositional-thematic function in the novel. Research methods: cultural-historical, biographical, and hermeneutic.

Based on the analysis of two novels by A. Bronte, as well as biographical material of the Bronte family, it was shown that, although the tradition of depicting characters in a state of intoxication has existed since ancient times, it is in A. Bronte’s oeuvre it was revealed from a new angle – as a disease, a huge psychological and social problem to which it was necessary to draw public attention. The motive of alcohol abuse is already present in A. Bronte’s debut novel “Agnes Grey” (1847), in which the main character, working as a governess, pays great attention to the environment in which children grow up. She believes that the example of adults, especially parents and relatives has a huge impact on the formation of the character and habits of children. In

the novel “The Tenant of Wildfell Hall”, the motive of alcohol addiction is pervasive; it structures the text and forms its anti-alcohol pathos. Bronte describes all the stages that the heroine of the novel has to go through living with an alcoholic partner: shame, pity, habituation, humility, indifference, hatred. The writer shows how alcohol addiction destroys the personality, ruins families and social ties. Conversely, overcoming this deadly passion can elevate a person and make one and one’s family happy.

It is concluded that the atmosphere in which the novel was created, A. Bronte’s personal experience of communication and care for a close person with alcoholism, as well as her direct observations had a significant impact on the choice of the theme and determination of the hierarchy of motives for her second novel. It is the motive of alcohol addiction that is the driving force which structures the novel and creates an original content and compositional pattern.

Key words: motive, novel, compositional-thematic function, biographical features, alcoholism.